

A DÉL-ALFÖLDI TEHETSÉGEK LEHETŐSÉGEI

Dr. Malatyinszky Szilárd – Dr. Becsei József

Bevezetés

Miért fontos ma a tehetség? Fontos-e a tehetség? Megbecsüljük-e a tehetségeket? Ki számít tehetségesnek? Akik az újságok oldalain megjelennek és a kereskedelmi televízió felkarolja, az valóban tehetség? Kell-e tehetség ahhoz, hogy érvényesíteni tudja valaki a képességeit? Ilyen és ehhez hasonló kérdések kavargtak bennem, amikor írásom céljait megfogalmaztam. Természetesen a fenti kérdésekre nem fogok tudni teljes mértékben választ adni, de néhány apró mozaikot – ha csak gondolatébresztő gyanánt is, de – igyekszem összeilleszteni.

A tehetségekkel már igen régen foglalkoznak és napjainkban is a pszichológia, szociológia, közgazdaságtudomány, orvostudomány, genetika újabb és újabb felfedezéseket szül a területtel kapcsolatban. E rövid kutatás nem vállalkozik másra, mint a tehetséget területi szinten feltárni a társadalomföldrajz egy-két eszköze segítségével és a Dél-Alföld tehetségeinek lehetőségeit bemutatni néhány mutatón keresztül. Fontosnak tartjuk, hogy itt az ország kevésbé fejlett térségében feltárjuk és adjunk lehetőséget a jobb képességgel megáldott szerencséseknek is a boldogulásra.

Irodalmi áttekintés

A tehetség fogalma meglehetősen sokszínű. Tanulmányomban nem törekedtem arra, hogy a tehetséget pszichológiai aspektusából közelítsem meg, mégis szükségszerű a meghatározása, a teljesség igénye nélkül. A tehetséget nem lehet tömören leírni, így több, mint 100 definíció született. Harsányi István szerint „biztos, hogy nincs tökéletes definíciónk, akkor nem megyünk semmire. ... Biztos, hogy nincs egyetlen és tökéletes megoldás, de az is többféle lehet.”¹ A tehetségnek minden bizonnyal van genetikai alapja. Czeizel Endre több évtizeden át tartó kutatása szerint a veleszületett adottság képességgé, teljesítménnyé válásához számos más személyiség-összetevőre (akarat, kitartás, stb.) és megfelelő társadalmi feltételekre is szükség van.² Majdnem minden szellemi tulajdonság (értelem-értelmesség-intelligencia) mérhető, azonban

¹ Harsányi, 1994.

² Dr. Czeizel Endre – Hátrány-e a kivételes szellemi képesség? - K. O. Magazin <https://sites.google.com/site/kutatoorvos/koma/czeiel-tehetseg>, letöltve: 2015. 11. 01.

minden számszerűsíthető érték kizárólag egy-egy tulajdonságot mutat és nem az elemek összességét (*Czeizel 2006.*). Számos tehetségmodell létezik. Az egytényezős modellek az intelligenciát tekintették alapnak (*Spearman 1904, L. L. Thurstone 1938, Cattel, 1971, John Horn 1988, Sternberg 1991*), azonban az intelligens viselkedés kontextus-függő. Jobban viselkedhetünk olyan környezetekben, amiket igény szerint átalakíthatunk, egy olyan feltételrendszerben, ami ideális számunkra. A többtényezős modellek (*Van Tassel-Baska 1998, Treffinger and Huber 1975, Renzulli 1978, Gardner 1983, Sternberg 2004*) mind-mind kiemelnék olyan tehetség-területeket, melyekhez szükséges a támogató társadalmi-szociális háttér. Joseph Renzulli tehetségmodelljében három tényezőt jelöl meg a tehetség tényezőjeként: átlagon felüli képesség, feladat iránti elkötelezettség és kreativitás (Renzulli 1978). E hármasban az utolsó kettő segítő közeg nélkül nem valósulhat meg.

Magyarország társadalomföldrajzának egyik legnagyobb kutatója Hanusz Árpád - turisztikai kutatásai mellett - indította el Tóth József geográfussal együtt a tehetségföldrajzi kutatásokat (*Hanusz 1984*) (*Tóth 1977, 1988, 2002*). A Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskolájának tanítványa, Győri Ferenc folytatta a kutatásokat e területen és tárta föl a táltumföldrajz mélyebb aspektusait. 1. A földrajzi tér befolyásolja a tehetség eloszlását, de a tehetség is formálja mind a fizikai, mind a mentális teret, ezért a tehetség geofaktornak tekintheti. 2. A társadalmi-földrajz általános törvényszerűségei (mennyiségi és minőségi eloszlás, fejlődés, terjedés, térbeli koncentráció és dekoncentráció, centrum és perifériaviszony, vonzás és taszítás) a tehetség térszerkezetében és dinamikájában is megjelennek. Győri Ferenc olyan alapkutatásokat tárt fel ezen a területen, amelyek meghatározóak napjainkban is.

A közgazdaságtan szintén foglalkozik a tehetségekkel, hiszen gazdasági tényező egy-egy térség emberi erőforrással, tehetségekkel való ellátottsága. Hazánk vezető közgazdasági iskoláinak vezetői is elismerik, hogy „az országot szervezni, gazdaságot működtetni, az emberi kapcsolatokat fejleszteni ugyanis csak alapos ismeretek birtokában lehet” (*Horváth 2013, 31-32*) és a Lengyel-féle regionális versenyképesség piramis-modellben is sikertényező a munkaerő felkészültsége, alaptényező a humán tőke és a társadalmi tőke (*Lengyel 2000*). A nemzetközi közgazdaságtan tehetségmenedzsmentről beszél, melyben egyszerre alkalmazzák a mikro-, mező- és makroszintű megközelítést (*Tansley, Kirk, Tietze 2013*).

Anyag és módszer

Ha elfogadjuk azt a megközelítést, hogy „...tehetségen azt a velünk született, majd céltudatos tevékenység, gyakorlás által kibontakoztatott képességet értjük, amely az emberi tevékenység egy bizonyos behatárolt

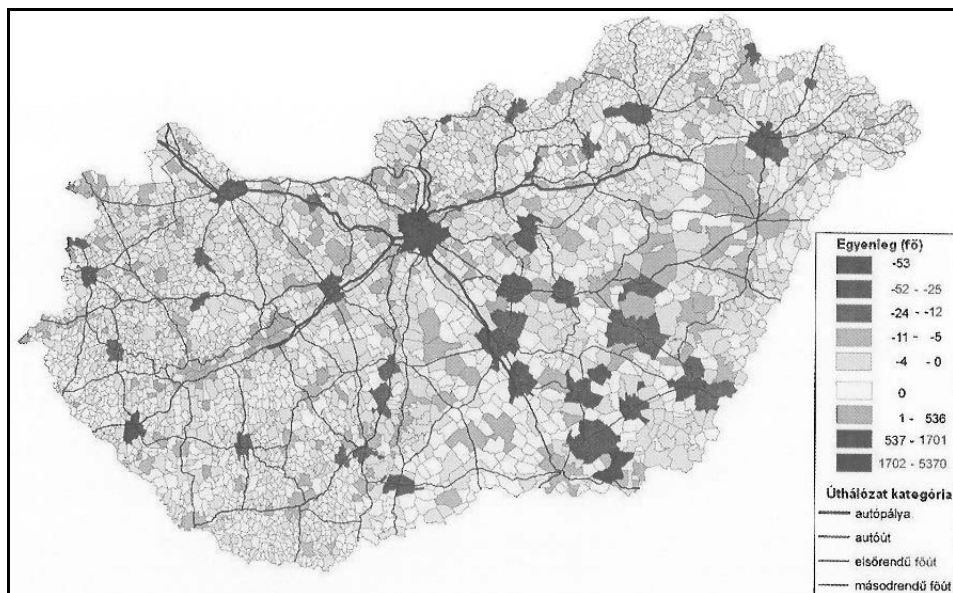
területén az átlagosat messze túlhaladó teljesítményeket tud létrehozni...”³, akkor ehhez szükség van társadalmi tényezőkre is. Kutatásomban másodforrásként felhasználom mindazon adatok egy részét (oktatás-befektetés), mely lehetőséget biztosít a tehetségek kibontakoztatására. E mellett, mint a tehetség előfeltételeként az oktatásban-képzésben résztvevők számának elemzésével feltárom az ok-okozati összefüggéseket.

Eredmények és értékelésük

A múlt vizsgálata kapcsán a tehetségek térbeli modellezéséhez elsőként Győri Ferenc szerkesztését használtuk, melyben a tehetség-kibocsátó helyként a születési helyeket, míg a tehetség-befogadó helyként a halálozási helyeket tekintette. Az ábrából egyértelműen látható, hogy a Dél-Alföld már 30 évvel ezelőtt sem volt sikeres a megtartásban, sőt a nagyobb városok (Békéscsaba, Gyula, Szarvas, Makó) tehetség-egyenlege negatív, a kisebb települések is legjobb esetben csak megtartották a tehetségeiket, de nem növelték számukat (*1. ábra*). Dél-Alföldön kizárólag Szeged tartozott a jó kibocsátású, jó megtartó- és vonzóképes városok közé. További kutatások megállapítják, hogy Békés, Csongrád, Bács-Kiskun megyék az 1867-1919 és az 1920-1962 közötti periódusokban is inkább kibocsátó jellegűek voltak, Békés megyét a tehetségek 31%-a hagyta el. A fenti adatok mellett mindhárom megyének a igen alacsony volt tehetségmegtartása.

A települések abszolút tehetség-egyenlegének vizsgálata kapcsán megállapítható, hogy Budapest centrális közlekedéshálózata, gazdasági súlya, a tudományos és kulturális élet centrális helyzete következtében az egész országra kiterjedően meghatározó mértékben vonzó hatást gyakorol a tehetségekre. Megállapítható az is, hogy a tőke, a gazdasági fejlettség is kiemelt hatást gyakorol a különböző tudományos tevékenységekre. A régiók tehetségvonzását a magasabb jövedelmek és foglalkoztatottság jelentősen befolyásolják, hiszen ezzel együtt jár a magasabb életszínvonal és a jobb életminőség. A magasan kvalifikált humán tőke magasabb szintű munkakultúrát teremt és sajátossága a környezettel szembeni magasabb szintű alkalmazkodás és igényesség. Fontos a magasan kvalifikált humán tőke biztosításához a támogató oktatási rendszer és a megfelelő tudásbázis, amely alapja az alkotó tevékenységnek. (*Lengyel 2010*).

³ Harsányi István sárospataki tehetséggondozó meghatározása

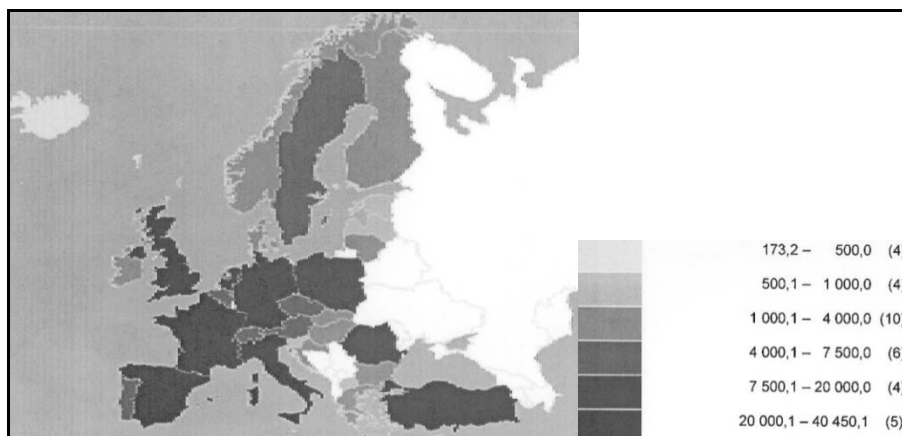

1. ábra: A mai Magyarország területén született és meghalt tehetségek településenkénti abszolút egyenlege.

Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon. Győri Ferenc számítása és szerkesztése⁴

A múlt vizsgálata során annak jártunk utána, hogy mi tartja a településeken a tehetségeket? A foglalkoztatás térbeli elhelyezkedése, minősége, ezek változásai igen nagy jelentőséggel bírhatnak a jövőbeli elhelyezkedés és a tehetség kibontakoztatásában. Feltételezésünk alapján bármilyen területen tehetséges valaki, egy munkahely mindenképpen szükséges ahhoz, hogy hobbijának élni tudjon. A foglalkoztatottak számának alakulása – változó ütemben ugyan, de növekedést mutat. E növekedésben nagy szerepe van a közfoglalkoztatásban dolgozóknak. A foglalkoztatási ráta 2005 óta növekszik mind országos, mind Dél-alföldi szinten, ennek ellenére Olaszország, Spanyolország és Görögország van csak mögöttünk e ráta alapján. A két adat közötti az eltérés oka, hogy igen nagy számú Magyarországon azon inaktívak aránya, akik sem a munkanélküli rendszerekben, sem a foglalkoztatási rendszerekben nem szerepelnek. Ők kiestek a hivatalos nyilvántartásokból és ellátó rendszerekből, többnyire időnyjellegű mezőgazdasági és/vagy feketemunkából élnek (2-3. ábra).

⁴ Győri Ferenc: A tehetségföldrajz elméleti és gyakorlati kérdései – Magyarországi modellvizsgálatok, PhD értekezés tézisei, Pécs, 2010.

2. ábra. Európai foglalkoztatási helyzetkép, 2012

Forrás: Bálint István⁵ (szerk.)

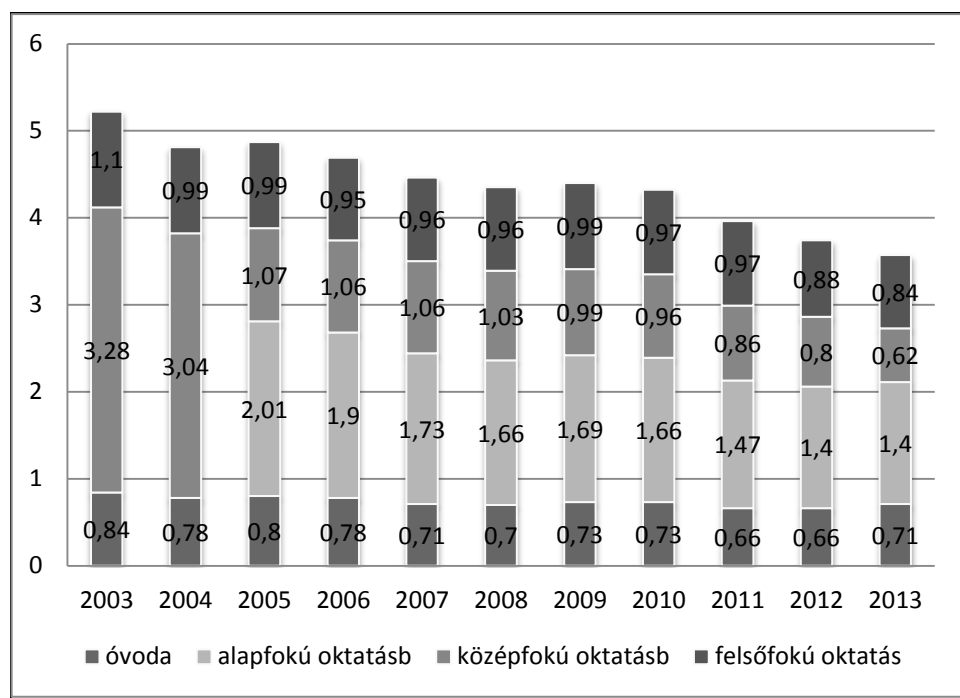
3. ábra. A foglalkoztatottak száma az EU-ban (2013)

Az oktatásra fordított kiadás összességében csak a hatékonyság figyelembe vételével értelmezhető, de mutatja az oktatás finanszírozásának tendenciáit és

⁵ Forrás: <http://www.slideshare.net/gulyastunde/1-balint-istvanszeged1001>, Letöltve: 2015. 11. 29.

mértékét. Tíz éves tendenciát figyelembe véve (2003-2013) több, mint 2%-kal csökkent a GDP-arányú ráfordítás e területre. Az óvodai nevelésre-oktatásra fordított tétel is több, mint 10%-ot csökkent (0,84-ről 0,71-re) ahhoz képest, hogy jelentős óvodaépítések történtek és a kötelező óvodáztatásra való felkészülés elkezdődött. A pszichológusok (Richard C. Atkinson – Ernest Hilgard E. 2005, Ranschburg J. 1991) egybehangzó állítása szerint a gyermeki személyiség 3-6 éves korban bekövetkezett változása kihat az egész életét meghatározó aspektusokra. Az alapfokú oktatásra fordított kiadások 30%-kal, a középfokú oktatásra fordított kiadások a 2003. évi 3,28%-ról - tíz év alatt - 0,62%-ra csökkentek, míg a felsőfokú oktatás finanszírozási összegének csökkenése „csupán” 23,6%-os (4. ábra).

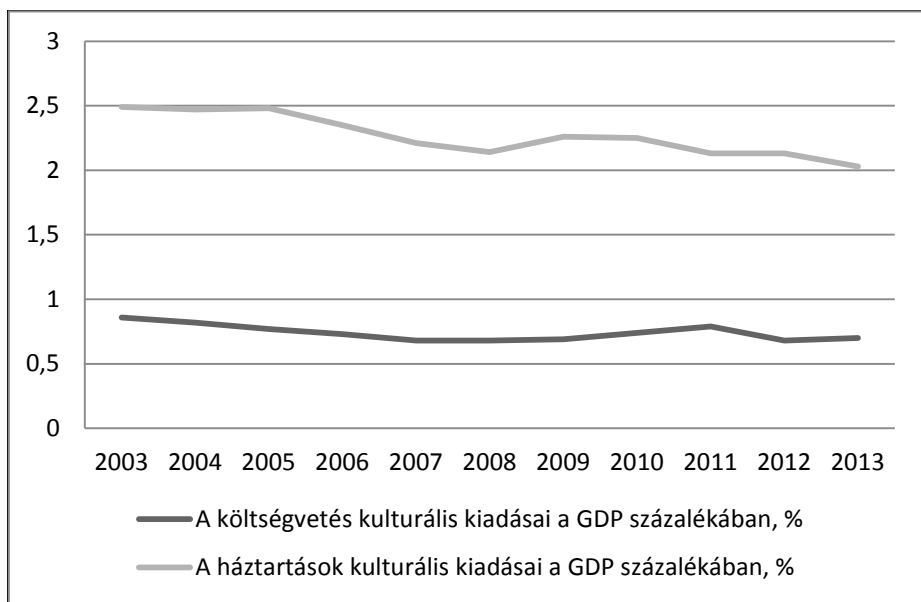

4. ábra: Oktatási kiadások a GDP százalékában Magyarországon

Forrás: KSH

Az oktatás mellett a kultúra és az abba fektetett összeg az, ami lehetőséget ad a kreativitás fejlődésére, fejlesztésére. Sajnos e téren sem nőtt a ráfordítás. A háztartások és a költségvetés kulturális kiadásai is közel 20%-ot csökkentek. A Dél-Alföldön igen nagy az eltérés az egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkezők arányában, mert a Dél-alföldi régió átlagában a diplomások aránya nem éri el a 9,1%-ot, de Csongrád megyében 13,1%-nál is nagyobb, addig Békés megyében

10% alatti (Horváth T. 2011). Ez a jelentős eltérés az elmúlt évtizedekben a népesség területi átrendeződését és jelentős városodási folyamatot eredményezett. Napjainkban az új gazdasági súlypontok és struktúrák kialakulása következtében ismételten a népesség új szakmai felkészültségét követeli meg, továbbá ezek eredményeként ismételten a népesség demográfiai és területi átrendeződését regisztrálhatjuk. (5. ábra).

5. ábra: Kulturális kiadások a GDP százalékában Magyarországon

Forrás: KSH

Horváth Tamás kutatása szerint a 24-29 éves diplomások képzőhelyének megyénkénti megoszlása alapján a munkaviszonyt létesítők száma minimálisan haladja meg az 1%-ot 2005-ben, míg ez az arány Csongrád és Bács-Kiskun megyében 4% körüli.⁶

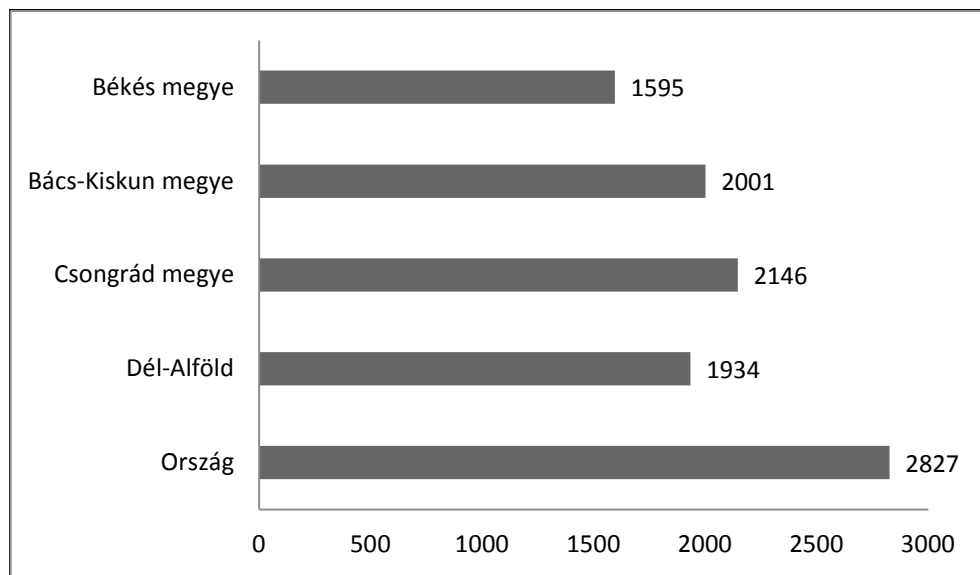
A diplomások fele a régióban el tud helyezkedni, azonban ez az arány alacsony. A befektető vállalkozók szükséges egy megfelelő koncentráció ahhoz, hogy a magas hozzáadott értékű, diplomás foglalkoztatóknak megérje a térségbe települnie. E munkahelyek teremthetnek majd olyan adóbevételt, amiből fent lehet tartani bizonyos szintű és minőségű kulturális létesítményeket, szellemi műhelyeket, innovációs potenciált.

A népességfogyás és az elvándorlás folyamatos, a gyermekkorúak részaránya folyamatosan csökken. Az oktatási intézmények régióon belüli

⁶ Forrás: Educatio Nonprofit Kft.; NEFMI Statisztikai évkönyv; KSH

elhelyezkedését leginkább Szeged túlsúlya határozza meg, második legnagyobb diákcentrum Kecskemét, ahol meghaladja a négyezret a felsőoktatásban részt vevők száma. Békéscsaba, Szarvas, Baja és Hódmezővásárhely főiskoláit is alig látogatják többen, mint a Kecskeméten működő intézményeket. A felsőoktatás folyamatos átalakuláson és centralizáción megy keresztül, mely folyamat végeredménye még nem látható.⁷

A gazdasági fejlettség jelentős tényező a tehetségek földrajzi elhelyezkedésében. Dél-Alföld a 2012-ben az ország GDP-jének mindössze 8,9%-át állította elő, az egy főre jutó GDP mindössze 1934 ezer forint, ami országos mutatóhoz mérve nem több, mint 68%. Legszerényebb eredménnyel Békés megye „dicsekedhet”, hiszen alig haladja meg az országos értéket (5. ábra). Az Eurostat 2013-as árszínvonal alapján összehasonlította a régiókat és sajnos a legszegényebbek közé került négy magyar régió, köztük Dél-Alföld is. Az egy főre jutó helyi iparüzési adó mértéke egy átlagos közép-magyarországi régiótól 20 ezer forinttal marad el, így nem véletlen, hogy az önkormányzatok által fenntartott intézmények (könyvtár, művelődési ház, WIFI-pontok, egyéb közösségi szolgáltatások) e régióban szerényebb lehetőségeket tudnak nyújtani a tudományra, művészetre vágyó tudásra vágyó gyermekeknek, fiataloknak (KSH 2011) (6. ábra)

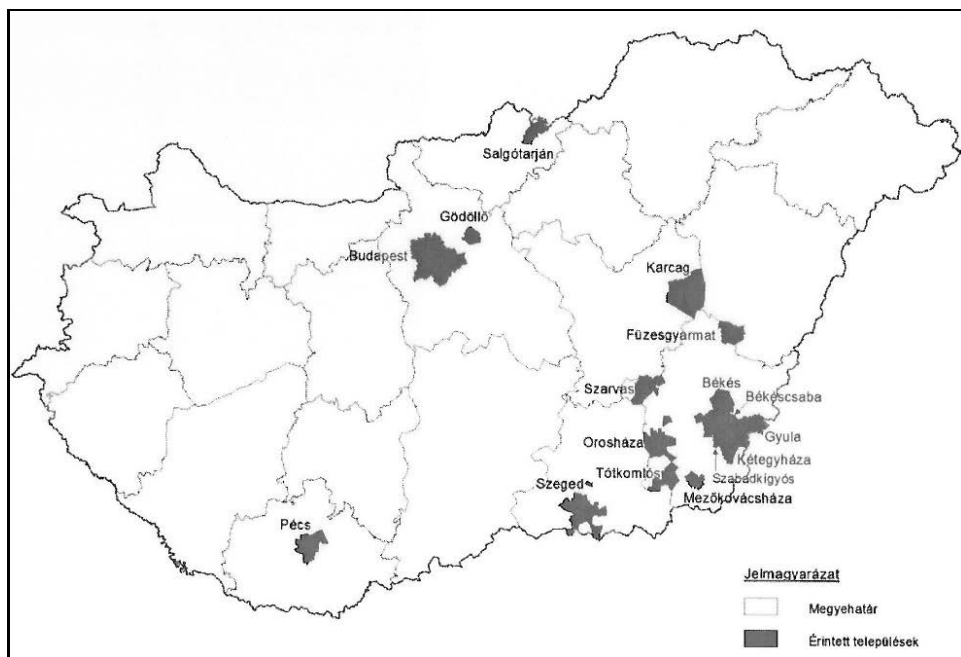

6. ábra: Egy főre jutó bruttó hazai termék (eFt, 2012.)

Forrás: KSH, 2012, szerzői szerkesztés

⁷ Forrás: Dél-Alföldi Regionális Operatív Program

A Dél-Alföldön kevés a tehetségek körülményeiről és lehetőségeiről szóló kutatás készült. A Szent István Egyetemen készült egy kvalitatív kutatás, egy interjúkötet, ahol a tehetségektől megkérdezték, hogy miért maradtak itt és miért látják mégis a jövőjüket e térségben.⁸ (7. ábra)

7. ábra: A riportalanyok topográfiája

Forrás: szerzők szerkesztése

A 25 tehetséges fiatal eltérő területeken dolgozik és a mellett, hogy sikeresek és élvezik a munkájukat elmondták, hogy számukra a család, a környezet és a támogató közösség a legjelentősebb erő, ami maradásra ösztönözte őket. A térség nem tartozik az ország irigyelt régiói közé, - ezt a tanulságot szinte mindegyik személyiség megemlíti. Van, aki úgy véli, innen lehet igazán kiemelkedni, tenni önmagáért, a családjáért, a barátaiért. Többségük valóban igazán jó és szép példa is minderre. Hogy tehetségesek-e, hogy a velük született gének voltak-e a meghatározó elemek, a család mintája volt követendő, vagy a nehézségek „acélozták” őket a kitörni, kiemelkedni, megmutatni modelljére – nehéz megítélni.

⁸ Micheller Magdolna: Tehetségek a Dél-Alföldön – Tanulmánykötet, SZIE-GAEK, 2015.

Összefoglalás

A tehetséghez kevés az, hogy valakinek jó génjei legyenek, vagy a pedagógusok keze munkája. A tehetséghez szükséges stabil, kiegyensúlyozott háttér, a devianciákat elfogadó és támogató környezet, a másságot nem negatívumnak tekintő iskolarendszer. A tehetség lényege, hogy nem átlagos, hanem valamiben kiemelkedik. Ha egy gyermek vagy felnőtt valamiben kitűnik és olyan környezettel találkozik, ami folyton negatív megerősítéseket ad számára a tehetsége bemutatásakor, akkor nem várhatjuk azt, hogy egyszer a társadalom javára tegye mindezt.

A tehetséges ember akkor tudja megmutatni tehetségét, ha teret és szerepet kap ahhoz, hogy szárnyalhasson. Bízom abban, hogy egyre többen látják majd a jövőben, hogy a Dél-Alföld sorsa és jövője sokkal könnyebb lesz, ha a tehetségeket támogatjuk és erősítjük.

Irodalom

- BALOGH G. 2015: A regionális tehetséggazdálkodás vizsgálati módszerei a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar hallgatóinak példáján. *Tér És Társadalom*, 29. évf., 2. szám, 2015. doi:10.17649/TET.29.2.2664, pp. 127-148.
- BECSEI J. 2007: *Népességföldrajz*. Ipszilon Kiadó, Békéscsaba. p. 360.
- CZEIZEL E. 2006. *Tudósok, gének, tanulságok*. Galenus Kiadó, Budapest, p. 466.
- HANUSZ Á. 1984: *Nógrád megye földrajza*. In: *Budapest és a megyék földrajza*. (Szerk.: Frisnyák S.) Tankönyvkiadó, Budapest. pp. 228-246.
- HORVÁTH GY. 2001: Magyar régiók és települések versenyképessége az európai gazdasági térben. *Tér és Társadalom*, XV. évf. 2. szám, pp. 203–231.
- HORVÁTH GY. 2013: A területi kutatásoktól a regionális tudományig. Kelet- és közép-európai tudománytörténeti vázlat. *Tér és Társadalom*, XXVII. évf. 4. szám, pp. 30-51.
- HORVÁTH T. 2011: *Diplomások területi elhelyezkedése Magyarországon*. https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/Pages131_154_Horvath.pdf letöltve: 2015. 10. 22.
- LENGYEL I. – RECHNITZER J. 2004: *Regionális gazdaságtan*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, Pécs, p. 392.
- LENGYEL I. 2010: *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*. Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 386.
- MICHELLER M. 2015: *Tehetségek a Dél-Alföldön*. – *Tanulmánykötet, SZIE-GAEK*, p. 100.
- RENZULLI, J.S. 1978: What Makes Giftedness? Reexamining a Definition. *Phi Delta Kappan*, 60(3), pp. 180-184, 261.
- RANSCHBURG J. 2014: *Szeretet, erkölcs, autonómia*. Saxum Kiadó Kft, Budapest, p. 270.
- RICHARD C. A. – E. HILGARD 2005: *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest, p. 848.
- SZIRMAI H. 2009: *A matematikai és a nyelvi képesség közötti összefüggés vizsgálata*. In: <http://ofi.hu/matematikai-es-nyelvi-kepesseg-kozotti-osszefugges-vizsgalata>, letöltve: 2015. 11. 01.

- TANSLEY, C. – KIRK S. – TIETZE S. 2013: The currency of talent management–Areplyto“Talentmanagement and the relevance of context: Towards a pluralistic approach”. Human Resource Management Review, 4., 337–340. <http://doi.org/4hx>
- TÓTH J. 1977: Az urbanizáció népességföldrajzi vonatkozásai a Dél-Alföldön. A centrumok szerepe a népesség foglalkozási átrétegződésében és területi koncentrációzásában. Földrajzi Tanulmányok 14. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977. 142 p.
- TÓTH J. 1988: Urbanizáció az Alföldön. Akadémiai Kiadó, Budapest, 200 p.
- TÓTH J. 2000: A talentumföldrajz néhány kérdése. – In: Szukk O.-Tóth J. szerk.: Globalitás, regionalitás, lokalitás. PTE TTK Földrajzi Intézet, pp. 257-262.
- TÓTH J.-TRÓCSÁNYI A. 2002: A magyarság kulturális földrajza II. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 361 p.